

ИЗБАШ Е.С. КАДРОВАЯ ПОЛИТИКА В ОРГАНАХ ДОСУДЕБНОГО СЛЕДСТВИЯ МВД УКРАИНЫ: СУЩНОСТЬ И ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

Выяснена сущность кадровой политики в органах досудебного следствия, определены ее субъекты, объекты и предмет.

IZBASH E.S. PERSONNEL SELECTION IN ORGANS PRE-JUDICIAL INVESTIGATION OF THE UKRAINE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS: ESSENCE AND GENERAL CHARACTERISTIC

The essence of personnel selection in organs of pre-judicial investigation is found out, its subjects, objects and a subject are determined.

Д.В. КАЗНАЧЕЕВА

Національний університет внутрішніх справ

УДК 343.846

МАТЕРІАЛЬНА ПІДСТАВА УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ¹

Проаналізована матеріальна підстава умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, запропоновано внести зміни до ч.2 ст.81 та ч.2 ст.107 КК України.

Можливість дострокового звільнення від покарання створює у засуджених прагнення до виправлення. З цією метою законом передбачена можливість застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Підстави та передумови застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання становлять великий інтерес для наукового дослідження, тому ця галузь є актуальною та цікавою для вивчення.

Багато вчених, такі, як Ю.М. Ткачевський, В.М. Трубников, І.Д. Перлов, В.В. Скибицький, Н.А. Беляєв, Л.Е. Орел, А.А. Піонтковський, Г.В. Дровосєков та інші зробили великі внески у розвиток інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Однак, і на сьогоднішній час залишаються суперечливими питання стосовно визначення підстав та передумов умовно-дострокового звільнення, тому ця стаття має на меті розглянути матеріальну ознаку умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та визначити її суть.

Для застосування умовно-дострокового звільнення діюче кримінальне законодавство (ст.ст.81, 107 КК України) висуває дві вимоги: 1) фактичне відбуття засудженим, залежно від характеру та тяжкості скоєного злочину 1/2, 2/3 або 3/4 встановленого вироком суду, строку покарання (формальна ознака), 2) доведеність виправлення засудженого (матеріальна ознака).

Постанова Пленуму Верховного Суду № 2 «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання та заміну невідбутої частини покарання більш м'яким» від

26.04.2002 р. роз'яснює, що умовно-дострокове звільнення від відбування покарання можливо тільки після повного та всебічного вивчення даних про особу засудженого. При цьому, головною умовою прийняття такого рішення є доведеність того, що засуджений сумлінною поведінкою та ставленням до праці довів своє виправлення [1].

Про співвідношення матеріальної й формальної ознак умовно-дострокового звільнення у науці кримінального права висловлюються різні думки. Так, деякі вчені, аналізуючи умовно-дострокове звільнення, розрізняють підстави та обов'язкові умови його застосування. До підстав звільнення вони відносять виправлення засудженого, а до умови – фактичне відбуття засудженим певної частини призначеного йому покарання [2, с.7]. Деякі вчені не розрізняють підстав та умов умовно-дострокового звільнення, те й інше вони відносять до різних підстав умовно-дострокового звільнення [3, с.90]. Інші розрізняють підстави (матеріальна ознака) та передумови (формальна ознака) умовно-дострокового звільнення [4, с.75], з цієї позицією можна погодитись.

Якщо звернутись до тлумачного словника, де визначаються ці поняття, то підстава - це «причина, достатній привід, що виправдовує що-небудь» [5, с.422], тобто головна причина тих або інших наслідків. Передумова - це «попередня умова чого-небудь» [5, с.533]. Саме відбуття засудженим певної частини призначеного судом покарання, на наш погляд, є передумовою умовно-дострокового звільнення, тому що особі, яка відбуває покарання, надається пільга у вигляді дострокового звільнення від подальшого відбування покарання не за те, що вона відбула певну частину покарання, а за те, що засуджений сумлінною поведінкою та ставленням до праці довів своє виправлення. Із

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. юрид. наук Трубников В.М. (ХНУ ім. В.Н. Каразіна).

цього витікає, що фактичне відбуття засудженим встановленої законом частини строку покарання саме по собі не є підставою для умовно-дострокового звільнення, а виступає як передумова, що повинна обов'язково враховуватися при застосуванні умовно-дострокового звільнення. Отже головним при вирішенні розглядуваного питання виступає не факт відбуття засудженим необхідної за законом частини строку покарання, а його сумлінна поведінка та ставлення до праці, що свідчить про виправлення.

Проте, немає єдиної думки вчених стосовно питання, чим по суті є матеріальна підстава при умовно-достроковому звільненні від відбування покарання. Деякі вчені вважають, що матеріальною підставою умовно-дострокового звільнення є виправлення засудженого [6, с.387], інші вважають, що вона виражається в ступені виправлення засудженого, а це дозволяє прогнозувати його правослухняну поведінку і після звільнення [7, с.149]; існують точки зору, що матеріальною підставою умовно-дострокового звільнення є втрата засудженим суспільної безпеки й можливість його остаточного виправлення без повного відбуття призначеного покарання [8, с.504], також висловлюється думка, що такою підставою є переконаність суду в можливості повного виправлення засудженого без повного відбування призначеного судом покарання [9, с.448]. На наш погляд, умовно-дострокове звільнення можливо, якщо засуджений довів своє виправлення і досяг такого його ступеня, що більше не має потреби в реальному відбуванні покарання.

Виправлення засуджених протікає поступово й проходить ряд стадій, кожній з яких відповідають певні його ступені. З ними пов'язані ті або інші наслідки, що випливають із кримінального та кримінально-виконавчого права.

Так, В.М. Трубников, відзначає, що виправлення засудженого значною мірою залежить від позитивних або негативних змін у його психіці. Перші пов'язані з мірою виправлення, другі - з відчуженням, сприйняттям злочинної моралі і зв'язків у місця позбавлення волі. Позитивна оцінка, як підсумок усього періоду відбування покарання визначається по трьох ступенях: засуджені, які довели своє виправлення; засуджені, які твердо стали на шлях виправлення; засуджені, які стали на шлях виправлення. Негативна оцінка знаходить своє відображення також у трьох ступенях: засуджені, які злісно порушують режим відбування покарання; засуджені, які порушують режим відбування покарання; та засуджені, які не стали на шлях виправлення [10, с.79].

При досягненні засудженим ступеня виправлення - «став на шлях виправлення», до нього може бути застосована заміна невідбутої частини покарання іншим більше м'яким видом (ст.82 КК України). До осіб, які твердо стали на шлях виправлення, може бути застосоване таке заохочення як переведення з одного виду кримінально-виконавчої установи в іншу з більше м'яким режимом. Найвищий ступінь виправлення засуджених (довели своє виправлення) необхідний при вирішенні питань, пов'язаних з умовно-достроковим звільненням від відбування покарання (ст.ст.81, 107 КК України).

Під час відбування покарання засуджений робить ті або інші дії, поводить певним чином, залежно від цих дій і поведінки засудженого можна зробити висновок, якого ступеня виправлення він досяг. Висновок про виправлення особи повинен бути переконливим і всебічно обґрунтованим, для цього потрібні критерії, тобто такі

сторони, елементи поведінки засудженого, по яких можна судити щодо його виправлення.

На наш погляд, найбільш правильний і розгорнутий перелік елементів поведінки засудженого, які свідчать про його виправлення дає Н.А. Беляєв. До їх числа він відносить:

- 1) сумлінне ставлення до праці;
- 2) дисциплінованість, тобто суворе дотримання вимог режиму й правил внутрішнього розпорядку, беззаперечне виконання вказівок осіб, у підпорядкуванні яких перебуває засуджений;
- 3) турботу про підвищення своєї ділової кваліфікації й загальноосвітнього рівня;
- 4) активну участь у суспільному житті;
- 5) зразкову поведінку в побуті;
- 6) турботу про свій духовний і фізичний розвиток;
- 7) негативну оцінку скоєного злочину, осуд свого злочинного минулого, визнання справедливим призначеного судом покарання [11, с.53-54].

Звичайно, зазначений перелік доказів не є вичерпним, можуть бути встановлені й інші індивідуальні та загальні ознаки виправлення засудженого.

Згідно ст.81, 107 КК України, для умовно-дострокового звільнення засуджений повинен поводитися так, щоб сумлінною поведінкою та ставленням до праці довести своє виправлення. Таким чином, закон виділив сумлінну поведінку та сумлінне ставлення до праці, а для неповнолітніх засуджених ще й сумлінне ставлення до навчання як самостійні критерії виправлення засудженого, тому що вони є самими головними сферами, де проявляється особистість.

Раніше вказані вчені займалися розробкою елементів таких важливих критеріїв виправлення як «сумлінне ставлення до праці» та «сумлінна поведінка». Беручи до уваги їх думку та особливості відбування покарання в кримінально-виконавчих установах, можна скласти узагальнений перелік елементів таких критеріїв виправлення.

Таким чином, елементами сумлінної поведінки є:

- 1) зразкове виконання засудженим вимог режиму;
- 2) активна його участь у суспільному житті кримінально-виконавчої установи, наприклад, участь у самодіяльних організаціях ув'язнених, сумлінне виконання суспільних доручень, надання допомоги адміністрації КВУ, утримання інших засуджених від скоєння правопорушень;
- 3) підвищення свого загальноосвітнього рівня;
- 4) активне відвідування шкільних занять, старанність;
- 5) читання газет, журналів, книг;
- 6) наявність заохочень;
- 7) гарне поведіння в побуті;
- 8) негативна оцінка скоєного ім злочину;
- 9) повідомлення про скоєнні ним, але не розкриті злочини і т.п.

Елементами сумлінного ставлення до праці є:

- 1) гарне виконання дорученої роботи з кількісних й якісних показників;
- 2) внесення раціоналізаторських пропозицій і винахідницьких відкриттів;
- 3) придбання спеціальності або підвищення ділової кваліфікації;
- 4) дбайливе відношення до обладнання, матеріалом та інструментів;
- 5) надання допомоги іншим засудженим у виробничій роботі;

б) суворе дотримання правил по техніці безпеки й охорони праці та інше.

Важливо підкреслити, що критерії виправлення потрібно розглядати в сукупності, забезпечуючи при цьому індивідуальний підхід до оцінки факту виправлення. Також треба враховувати, наскільки тривалий період сумлінного поведіння й ставлення до праці у засудженого.

Розглянемо ще одне, на наш погляд, цікаве питання. Кримінальне право, будучи матеріальним правом, являє собою сукупність юридичних норм, які встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинами і які покарання застосовуються до осіб, що їх скоїли (ст.1 КК України). Кримінально-виконавче право є системою правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі виконання й відбування кримінального покарання. Дана галузь права закріплює підстави звільнення від відбування покарання (ст.152 КВК) і їх порядок (ст.154 КВК), здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання (глава 26 КВК) та інше. Таким чином, на наш погляд, логічніше та доцільніше було б, якщо весь механізм, всі питання, пов'язані з умовно-досроковим звільненням (підстави, передумови, умови відміни, вимоги, які висуваються до умовно-досроково звільненого та ін.), регулювалися кримінально-виконавчим правом, тому що винна особа вже засуджена та перебуває в стадії відбування покарання.

Згідно ст.1 КВК України, кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок й умови виконання й відбування кримінальних покарань, з метою захисту інтересів особи, суспільства та держави, шляхом створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених, попередження скоєння нових злочинів як засудженими так й іншими особами. У ч.2 ст.6 КВК України закріплюється поняття ресоціалізації. Таким чином, у новому Кримінально-виконавчому кодексі знайшла своє відображення теорія ресоціалізації, раніше висловлена й розвинена В.М. Трубниковим, на думку якого, це поняття можна вживати у вузькому та широкому значенні. Під ресоціалізацією у широкому значенні розуміється процес виправлення засуджених осіб, у вузькому - мається на увазі соціальний процес у постпенітенціарний період, коли відбуваються якісні зміни особистості, перебудова поглядів, уявлень, мотиваційної сфери поведінки та ін., що знаходить своє вираження поза правослужняної поведінки [10, с.40].

Ресоціалізація визначає основні напрямки діяльності кримінально-виконавчих установ. Вона припускає засвоєння елементарних норм, цінностей і знань, необхідних і достатніх для того, щоб бути включеними в життя суспільства.

Звернемо увагу на те, що умовно-досроковим звільненням від відбування покарання застосовується вже до засуджених осіб, які перебувають у стадії відбування покарання у кримінально-виконавчій установі, а питання виконан-

ня й відбування кримінального покарання регулюються кримінально-виконавчим правом. Таким чином, на нашу думку, доцільно внести зміни в норму кримінального права, що регулює умовно-досроковим звільнення від відбування покарання, а саме у ч.2 ст.81 та ч.2 ст.107 КК України. В цих змінах до кримінального законодавства полягає новизна даної статті. Пропонуємо змінити частину і викласти так: «умовно-досроковим звільнення від відбування покарання може бути застосовано, якщо засуджений сумлінною поведінкою та ставленням до праці довів своє виправлення та ресоціалізацію». Саме таке формулювання, на нашу думку, виключить розбіжності між кримінальним та кримінально-виконавчим правом у цьому питанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постановление Пленума Верховного Суда «Про условно-досрочное освобождение от отбывания наказания и замену неотбытой части наказания более мягким» от 26.04.2002 г., № 2.

2. Орел Л.Е. Условно-досрочное освобождение от лишения свободы по советскому уголовному праву: Конспект лекций. -Х.: ХЮИ, 1966. -44 с.

3. Ткачевский Ю.М. Освобождение от отбывания наказания. -М.: Юрид. лит., 1970. -181 с.

4. Трубников В.М. Умовно-досроковим звільнення від відбування покарання // Національний університет внутрішніх справ // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. -2002. -Вип.19.

5. Ожегов С.И. Словарь русского языка /Под ред. Н.Ю. Шведовой. -М.: Советская энциклопедия, 1972. -846 с.

6. Российское уголовное право: Общая часть /Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.А. Наумова. -М.: Юрист, 2000. -437 с.

7. Скибицкий В.В. Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания. -Киев: Наук. думка, 1987. -171 с.

8. Российское уголовное право. -В 2-х т. -Т1. Общая часть /Под ред. А.И. Рарога. -М.: Юрист, 2003. -407 с.

9. Уголовное право Российской Федерации: Общая часть /Под ред. А.И. Рарога. -М.: Юрист, 2002. -485 с.

10. Бандурка А.М., Денисова Т.А., Трубников В.М. Общая теория социальной адаптации освобожденных от отбывания наказания (правовой и социально-психологический анализ уголовно-исполнительной политики по реабилитации осужденных). -Харьков-Запорожье: НУВД, ЗГУ, 2002. -440 с.

11. Беляев Н.А. Цели наказания и средства их достижения в исправительно-трудовых учреждениях. -Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. -287 с.

Надійшла до редколегії 04.04.2005

КАЗНАЧЕЕВА Д.В. МАТЕРИАЛЬНОЕ ОСНОВАНИЕ УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ

Проанализировано материальное основание условно-досрочного освобождения от отбывания наказания, предложено внести изменения в ч.2 ст.81 и ч.2 ст.107 УК Украины.

KAZNACHEEVA D.V. MATERIAL BASIS OF CONDITIONAL-PRESCCHEDULE CLEARING OF SERVING PUNISHMENT

The material basis of conditional-prescheduled clearing of serving punishment is analyzed; it is offered to make changes in p.2 a clause 81 and p.2 clause 107 CC of Ukraine.